

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Auti-pastoraat

Zowel in mei 2007 als in april 2008 heeft de vereniging Dit Koningskind, in samenwerking met Eleos en SGJ, een studiedag over 'geloof en autisme' georganiseerd. Voor de eerste studiedag in Amersfoort bestond zoveel belangstelling dat een klein jaar later een vrijwel identieke bijeenkomst in Bunschoten kon worden georganiseerd. Op beide studiedagen heb ik een bijdrage verzorgd over de pastorale begeleiding van mensen met autisme, vanuit de christelijke gemeente. Mijn bijdrage aan de tweede studiedag, een aangepaste en verbeterde versie van die aan de eerste studiedag, volgt in dit artikel. De toespraakvorm heb ik gehandhaafd.

P.W. van de Kamp ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven - P.W. van de Kamp</i> Auti-pastoraat	53
<i>Meditatief - R.R. Roth</i> Avondmaal: eten en drinken is gemeenschap met Christus	57
<i>Wandelen met God - B. Luiten</i> Het woord geeft leven	58
<i>Achtergronden - A.L.Th. de Bruijne</i> Ethiek en spiritualiteit Toespraak tot de Generale synode	60
<i>Opvoeding en onderwijs - R. Lieffijn</i> Opvoeden aan de hand van Gordon?	63
<i>Synode impressies - W. Tiekstra</i> Zwolse zaken (16)	65
<i>Lied van de week - A. de Heer</i> Liedboek 427	67
<i>Uit de kerken</i>	

1 Inleiding

Ik voel toch wel grote verlegenheid om vandaag op deze studiedag iets te zeggen over de pastorale begeleiding van mensen met autisme. Ik ben zelf geen autist (tenminste die diagnose is nooit gesteld), ik heb ook geen kinderen met autisme. Mijn enige ervaring is dat ik wel eens kerkdiensten voor mensen met een verstandelijke beperking voorbereid en leid en dan ook zijdelings te maken krijg met (gehandicapte) kinderen en jongeren en volwassenen met autisme en met hun ouders. Ik ben daarom een zeer beperkt ervaringsdeskundige...

Anderzijds hoor ik dan als reactie (als ik die verlegenheid onder woorden breng): maar het helpt al als iemand hardop wil meedenken over pastoraat voor mensen met autisme... Want er zijn zoveel vragen. Hoe zit het precies met de geloofsbeleving van mensen met autisme? En hoe ga ik als pastor om met iemand met autisme? Moet ik dan andere dingen zeggen dan tegen niet-autisten? En wanneer dan wel en wanneer niet? En wat dan wel en wat dan niet? Wat werkt er bij iemand met autisme anders dan bij mijzelf en wat kan ik daar dan mee in het pastoraat? Hoe zit het met bidden, en bijbellezen, en avondmaal vieren, en zingen in de kerk, en....? Er zijn zoveel vragen.

Autisme raakt mij. Als ik over autisme hoor en lees en als ik met iemand met autisme praat, dan herken ik bepaalde dingen van mezelf (en in gedachten zeg ik 'ja' als ik lees dat wij allemaal een beetje autistisch zijn, vooral wij mannen). Maar tegelijkertijd besef ik dat ik geen autist ben. Toch wil ik zo graag weten wat er dan precies gebeurt met mijn zus en broer in Christus die autisme heeft. Want ik wil met haar en met hem op de weg van God blijven lopen en ik wil met haar en met hem delen hoe die weg van God in onze persoonlijke leefsituatie eruit ziet.

Een moeder vertelt mij dat haar autistische zoon het absoluut belangrijk vindt dat het zingen in de kerk goed gebeurt. Hij kan het niet verdragen als er iets verkeerd gaat. 'En al helemaal niet als ik het fout doe', vertelt ze. Dat is een groot probleem voor hem.

Een andere moeder vertelt me dat de verschillende orden van dienst voor problemen zorgen. Haar autistische zoon is er helemaal aan gewend dat de Tien Geboden 's morgens aan het begin van de dienst gelezen worden. Maar er zijn tegenwoordig ook orden van dienst (hoe verzinnen ze het?) waarin die Tien Geboden pas aan het eind komen. Als dat gebeurt, dan blijft haar zoon een kerkdienst lang tegen haar zeggen over de dominee: 'hij vergeet de Tien Geboden - hij vergeet de Tien Geboden'. 'Een drama', vertelt ze me.

Welke ouder van een kind-met-autisme (of puber-met-autisme) kent dit soort ervaringen niet?

2 Pastoraat

Wat bedoelen we als het over pastoraat gaat? Liever wil ik vandaag geen tijd verliezen met een uitgebreide beschouwing over wat pastoraat eigenlijk is of moet zijn. Bij pastoraat gaat het om iemands relatie met de drie-enige God. Ik kan ook zeggen: het gaat om de verbinding tussen het evangelie van Christus en iemands persoonlijke leefsituatie. Hoe ziet iemands persoonlijke situatie eruit in het licht van Gods evangelie? Een man van achtendertig krijgt als diagnose dat hij een autistische beperking heeft. Dat is zijn persoonlijke situatie in het licht van (ontwikkelings-)psychologie en het circuit van hulpverlening en training. Het licht van Gods evangelie poetst die diagnose niet weg. Iintegendeel, het laat ons wel zien dat iemand die 'anders is dan anders' net zo goed en evenveel kind van God is als een niet-autist. In het pastoraat is het belangrijk om aan die beide gegevens recht te doen: autist én kind van God of, anders gezegd, een navolger van Christus met autisme.

Op deze studiedag omschrijf ik pastoraat op de volgende manier (juist omdat het gaat over pastoraat vanuit de christelijke gemeente): *pastoraat is met elkaar (als gemeente van Christus) onderweg blijven (naar de dag van Christus) en in het licht van de Bijbel samen proberen te verstaan*

en te ervaren hoe Gods weg in onze persoonlijke leefsituatie eruit ziet.

Een pastor is daarom altijd een reisgenoot die zelf ook onderweg is. Jezus zelf was pastor bij uitstek toen Hij onderweg was met de Emmaüsgangers (Lucas 24:13-35). Het evangelie zegt: "Terwijl ze zo met elkaar in gesprek waren, kwam Jezus zelf naar hen toe en liep met hen mee." Een pastor is iemand die (daar zorgt God voor!) een stuk van jouw levensweg met je oploopt en zich ervoor inzet dat je zelf met (nog) meer geloof, hoop en liefde verder kunt lopen.

Maar wie kan pastor zijn? Te denken valt aan drie 'soorten' pastor:

1. Gemeenteleden trekken samen op en zien naar elkaar om omdat ze samen bij de gemeente van Christus horen (*onderling pastoraat*).
2. Ouderlingen hebben als aangestelde ambtsdragers zowel een stimulerende-toerustende taak als een uitvoerende taak in het pastoraat (*ambtelijk pastoraat*).
3. Naast gemeenteleden en ouderlingen zijn pastoraal werkers en predikanten actief in het pastoraat. Zij zijn opgeleid voor hun pastorale taak en kunnen gelden als 'professionals' (*professioneel pastoraat*).

Maar wat voor 'soort' pastor je ook bent, het kan gebeuren dat je een bepaalde verantwoordelijkheid hebt voor de pastorale begeleiding van iemand met autisme. Hoe ziet dat 'auti-pastoraat' er dan uit?

3 Mensen met autisme

Inmiddels hebben wij op deze studiedag al zoveel gehoord over mensen met autisme dat ik het niet zo zinvol vind om daarover nu nog veel te zeggen. Voor mij zijn mogelijke kenmerken van mensen met autisme samen te vatten rond de vier kernwoorden *informatie, interactie, communicatie en repetitie*.

- *Informatie*(-verwerking): gefragmenteerde waarneming en over- of ondergevoeligheid voor zintuiglijke prikkels; andere mensen spontaan aanvoelen is niet gemakkelijk.
- *Interactie*: ander reactiepatroon in sociaal contact.
- *Communicatie*: storingen in verbale en non-verbale communicatie; moedertaal is beeldtaal; uiten van emoties is niet gemakkelijk; voorkeur voor concrete communicatie waardoor figuurlijk-abstrakte taal ook concreet wordt opgevat.
- *Repetitie*: herhalingsgedrag, starre patronen; voorspelbaarheid kan stress en angst verminderen.

Voor mezelf kom ik steeds meer tot het inzicht dat autisme te typeren valt als een andersoortige (vooral sociale) ontwikkeling in het groeiproces van mensen waardoor een 'gebrekkige en niet geautomatiseerde gerichtheid op de

ander' optreedt (Martine Delfos). Dat betekent ook meteen dat autisme inderdaad eendeloos gevarieerd is en dat 'de' mens met autisme ('de' autist) niet bestaat.

Liever maak ik nu meteen de stap naar de pastorale begeleiding van mensen met autisme. Of (iets korter gezegd): anti-pastoraat.

4 Pastorale begeleiding van mensen met autisme

De omschrijving van pastoraat die ik gaf is gemakkelijk uit te breiden tot een omschrijving van anti-pastoraat: *met elkaar, inclusief gemeentelieden met autisme, onderweg blijven en in het licht van de Bijbel samen proberen te verstaan en te ervaren hoe Gods weg in onze persoonlijke leefsituatie, inclusief autisme, eruit ziet.*

Het woordje 'inclusief' is voor mij belangrijk. In de kerk hoort iedereen erbij (hoe idealistisch dat ook kan klinken). De gemeente van Christus kan en mag 'inclusief' denken en spreken: iedereen hoort erbij, inclusief mensen met autisme, maar ook kinderen, jongeren en ouderen, vrouwen en mannen (ook als ze gescheiden zijn), mensen met een (lichamelijke of verstandelijke) beperking, kinderen van gescheiden ouders, doven, blinden, verslaafden, homo's en lesbo's, mensen met verlieservaringen en met rouwprocessen, slachtoffers van geweld, ex-gedetineerden, mensen met psychische problemen en borderliners.

Informatie

- De informatieverwerking van mensen met autisme is voor mij een diep geheim waar ik graag meer over wil weten. Neem nou die gefragmenteerde waarneming. Hoe gaat dat in een kerkdienst? Ik begrijp daarvan dat het bezoeken van een kerkdienst voor autisten op zich heel normaal kan zijn ('het hoort zo'), maar dat er ook veel drempels kunnen zijn. Zoveel mensen, zoveel prikkels, zoveel geluiden, om nog maar te zwijgen over de vaak abstracte taal. Wij zeggen zo mooi dat een kerkdienst gehouden wordt om God en elkaar te ontmoeten(!). Maar om te overleven is een autist misschien helemaal niet op zoek naar ontmoeting.

- En is het lezen van de Bijbel dan ook gefragmenteerd? Is de Bijbel het ene boek van God of juist een bundel fragmenten over God? Is de Bijbel voor een autist te ervaren als een liefdesbrief van God of is dat te veel gedacht in termen van relatie en ontmoeting?

- Hoe beleeft een autist met zijn overgevoeligheid of ondergevoeligheid voor zintuiglijke prikkels een pastoraal gesprek? Helaas is er weinig onderzoeksmateriaal. Maar een pastor moet zich er niet over verbazen als een bepaald woord dat hij gebruikt blijft haken bij een autist waardoor deze ook meteen afhaakt. En dat kan bij elke autist dan weer een ander woord zijn. Voor een autist is het moeilijk om een echt gesprek te voeren. Vaak zijn er zoveel zijsporen die ook weer zijsporen hebben.

- Voor elke pastorant is een betrokken houding van de pastor cruciaal. Voor sommige doelgroepen in het pastoraat (en daar horen mensen met autisme ook bij) geldt zoiets dubbel en dwars. Een betrokken, empathische houding, gecombineerd met duidelijke, ondubbelzinnige communicatie, kan de gevolgen van gefragmenteerde waarneming en van prikkelgevoeligheid misschien een beetje dempen. Dat lijkt mij een belangrijk aandachtspunt: concrete, duidelijke communicatie bevordert de informatieverwerking van autisten (er is dus een wisselwerking tussen de informatieverwerking van autisten en de manier waarop ik als pastor communiceer: hun informatie is mijn communicatie).

Communicatie

- De tegenhanger hiervan is dat hun communicatie mijn informatie is. Dat wil zeggen: er is ook een wisselwerking tussen de manier waarop autisten communiceren en mijn manier van informeren - mijn duidelijke, concrete manier van vragen stellen en van zaken bespreken.

- Ik hoor en lees dat zich storingen voordoen in de verbale en non-verbale communicatie van autisten. En ook dat het uiten van gevoelens niet gemakkelijk voor hen is. Ik denk dan meteen aan bidden. Hoe gaat dat in het geloofsleven van mensen met autisme? Hoe bidden ze? Wat bidden ze? Ik zou daar heel graag meer over willen weten. Tegelijkertijd geloof ik dat de Heilige Geest de gebedsintenties van autisten en niet-autisten kent en hun woorden ondersteunt.

- Over geheimen gesproken: beeldtaal geldt als de moedertaal van autisten. Ze onthouden via kijken en via beelden. Ik hoor autisten zeggen dat ze videobeelden in hun hoofd hebben. Dat ze verschillende 'zenders' tegelijk aan hebben staan. Veel mensen met autisme schijnen een soms fabelachtig, encyclopedisch geheugen voor feiten te hebben die dan ook weer als beeldmateriaal worden opgeslagen. Betekent dat dan ook dat de Bijbel als een bundel stripverhalen in hun geheugen zit? Ja, bij sommige autisten is dat zeker het geval.

- Met die beeldtaal als gegeven op de achtergrond is daarom de voorkeur van autisten voor concrete communicatie niet zo vreemd. En daarbij realiseer ik me hoeveel misverstanden er ontstaan in preken en pastorale gesprekken omdat mensen met autisme allerlei figuurlijke taal gewoon concreet interpreteren. Wie zal hun ongelijk geven?

- Zoals gezegd is hiermee een volgend aandachtspunt voor het pastoraat gegeven: concrete, duidelijke vragen van mij als pastor bevorderen de helderheid van de communicatie door autisten.

Interactie

- Het reactiepatroon van mensen met autisme in sociale contacten is voor mij ook een raadsel. Het is vaak totaal anders dan anders, soms heel contactarm (in zichzelf gekeerd), maar bij iemand anders dan juist sterk aandacht-vragend. In pastorale contacten doen zich deze uitersten ook voor. En vermoedelijk ook in de relatie van autisten met God: of in zichzelf gekeerd (en soms maar moeilijk woorden kunnen vinden om iets tegen God te zeggen) of sterk aandachtvragend (en dan voor mijn besef nogal gemakkelijk een verlanglijstje aan God voorleggen).

- Dat betekent dat de interactie van mensen met autisme de temperatuur bepaalt van hun relatie met mij als pastor. Soms lijkt het vrieskou, maar er kan ook sprake zijn van zonnearmte. Dat is weer een aandachtspunt: hun interactie bepaalt de temperatuur van de pastorale relatie waar ik me als pastor op instel.

Repetitie

- Het herhalingsgedrag van autisten is bekend. Het zorgt voor een bepaalde mate van veiligheid. Daarom zouden rituelen wel eens belangrijk kunnen zijn voor het geloofsleven van autisten. Een ritueel kan bepaalde starre patronen (ook een vast gegeven als het gaat om repetitief gedrag) wellicht ook nieuw leven inblazen. In elk geval vermindert voorspelbaarheid de stress en de angst. Dat lijkt sowieso een vuistregel voor kerkdiensten en pastorale gesprekken: als ik iets anders doe dan anders, is het goed om dat van te voren te zeggen.

- Dat brengt me bij een vierde aandachtspunt voor pastoraat: de mate van repetitie van mensen met autisme bepaalt de kleur van hun relatie met mij als pastor. Soms is er maar één kleur (grijs of misschien zelfs zwart) omdat het gevoel van onveiligheid overheerst. Maar de relatie kan ook veelkleurig worden omdat iemand met autisme zich langzaam maar zeker meer thuis voelt bij zijn pastor.

Met elkaar onderweg in het anti-pastoraat: wat is daarvoor nodig? Ik noemde al vier aandachtspunten:

- Er is een wisselwerking tussen de informatieverwerking van autisten en de manier waarop ik als pastor communiceer.
- Er is ook een wisselwerking tussen de manier waarop autisten communiceren en mijn manier van informeren als pastor.
- De interactie van autisten bepaalt de temperatuur van de pastorale relatie waar ik me als pastor op instel.
- De mate van repetitie van autisten bepaalt de kleur van hun relatie met mij als pastor.

Verder gelden voor anti-pastoraat dezelfde tips die ook voor de 'normale' omgang met mensen met autisme gelden:

- Wees concreet en duidelijk, vriendelijk en voorspelbaar.

- Zorg voor structuur, samenhang en overzicht.
- Doe wat afgesproken is en kom precies op tijd.
- Reageer op basis van feiten, niet op niveau van inzicht of gevoel.

Maar wie kan anti-pastor zijn? Voor mij komen dan opnieuw die drie soorten pastor in beeld: gemeenteleden, ouderlingen en pastoraal werkers/predikanten. Mijn uitgangspunt is dat het begint bij de christelijke gemeente zelf. Dat daar een plek is voor mensen met autisme (en voor iedereen). En ik stel me voor dat het pastorale team (of wie er ook maar verantwoordelijk is voor visie en beleid inzake pastoraat) zich ervoor inzet om de voorwaarden te scheppen dat er goede pastorale aandacht gegeven wordt aan mensen met autisme (én aan hun ouders of hun partner!). Dat bekend is wie daar in de gemeente ervaring mee heeft. Per gemeente en per situatie kan dan nader bekeken worden wie er meer werk gaat maken van de pastorale begeleiding van gemeenteleden met autisme. Ook wie er zonnig een bepaalde training voor gaat volgen. Dat kan een gemeentelid zijn (misschien iemand die vanuit ervaring of werksituatie voorgesorteerd staat), of een ouderling, of de pastoraal werker, of de predikant. Voor mij is wel belangrijk dat zulke specifieke taken niet bij voorbaat op het bordje van de predikant gelegd worden. Ik zie liever dat een kerkelijke gemeente inclusief denkt en doet ('iedereen hoort erbij, inclusief mensen met autisme') en dat vervolgens gekeken wordt welke taak een predikant binnen dat inclusieve patroon het beste op zich kan nemen. Laten we een predikant niet overvragen en hem vervolgens afrekenen op wat hij niet waar kan maken.

Zoals Jezus onderweg was met de Emmaüsgangers (Lucas 24:13-35). Daar gaat het om: anti-pastoraat is met elkaar, inclusief gemeenteleden met autisme, onderweg blijven, naar de dag van Christus.

5 Ten slotte

Geloof is weten en vertrouwen. Geloven is een relationeel gebeuren. Het gaat over relatie met God. Geloven is voor niemand gemakkelijk omdat het gaat over loslaten en overgave. Daarom kan ik als niet-autist veel leren van de geloofsmoed van mijn geloofsgenoten met autisme.

En ik kan ook veel leren van hun trouw. Want als ze zich veilig voelen, dan zijn ze trouw. Als je iemand eenmaal vertrouwt, dan blijf je zo iemand vertrouwen. Als je geleerd hebt dat God te vertrouwen is, dan val je altijd op Hem terug. Daar kan ik inderdaad nog wat van leren.

Dr. Peter van de Kamp is universitair docent Praktische Theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen.

Avondmaal:

eten en drinken is gemeenschap met Christus

‘Maakt de beker waarvoor wij God loven en danken ons niet één met het bloed van Christus? Maakt het brood dat wij breken ons niet één met het lichaam van Christus? Omdat het één brood is zijn wij, hoewel met velen, één lichaam, want wij hebben allen deel aan dat ene brood.’

I Korinte 10:16,17

R.R. Roth ■

Hoe betrek je de kinderen in de kerk die nog geen belijdenis hebben gedaan, bij het avondmaal?

Beter gezegd: bij God die genadig is, bij God bij wie de genade altijd vooraf gaat.

In de vorige meditatie riep ik op: laten we ons best doen om de genade geen holle frase voor de kinderen te laten worden bij het avondmaal.

Ze horen helemaal bij die genadige God, ook voor hen gaat Gods genade vooraf.

Kijk naar de doop, ingelijfd in het lichaam van de kerk die het lichaam van Christus is.

Ik wierp ook de vraag op of dat wel mogelijk is bij onze huidige praktijk, waar de kinderen niet aan gaan.

Kun je in die situatie wel zeggen dat de genade vooraf gaat?

Ja, zeggen we, het is en blijft zichtbaar in de doop: de genade gaat vooraf.

Bij de viering van het avondmaal wijzen we naar het sacrament van de doop om dat belangrijke punt te blijven onderstrepen.

Waar we de viering van het avondmaal koppelen aan beleden geloof (voorwaarde), moeten we voor de genade die vooraf gaat steeds terug naar de doop.

Maar hoe maakt de viering van het avondmaal zelf in onze praktijk duidelijk dat de genade vooraf gaat?

Nu kun je je afvragen of we daar zo'n punt van moeten maken.

Is de doop niet krachtig genoeg in zichzelf en is het niet belangrijk, mooi en mogelijk dat je bij de viering van het avondmaal juist ook de doop kunt betrekken?

Om juist dat punt te maken: de genade gaat vooraf!

Zo van: ‘vergis je maar niet in wat je hier ziet bij het avondmaal, geloof is geen voorwaarde om Gods genade te mogen ontvangen en bij God te horen. Kijk maar naar je doop, voordat je nog maar iets kon zeggen of geloven was God daar met zijn liefde voor jou.’

Punt is echter dat je dat zegt op het moment dat die gedoopte kinderen kijken naar het avondmaal.

En daar iets wonderlijks zien gebeuren.

Het brood wordt gebroken en rondgedeeld: één brood, verdeeld over al die mensen voor in de kerk.

‘Maakt het brood dat wij breken ons niet één met het lichaam van Christus? Omdat het één brood is zijn wij, hoewel met

velen, één lichaam, want wij hebben allen deel aan dat ene brood.’

De beker wordt gevuld met wijn en rondgedeeld onder al die mensen voor in de kerk.

‘Maakt de beker waarvoor wij God loven en danken ons niet één met het bloed van Christus?’

De kinderen eten niet en drinken niet.

Hoe moeten de kinderen verstaan dat ze nog niet meedoen met het avondmaal, juist op het moment dat de gemeente de eenheid met Christus viert aan de tafel?

Kunnen ze dat ‘niet meevieren’ toch begrijpen alsof ook zij ‘een met Christus’ zijn?

Maar dat komt juist tot uiting door te drinken.

Kunnen ze dat ‘niet meevieren’ toch begrijpen alsof ook zij ‘een met de gemeente’ zijn?

Maar ook de eenheid met de gemeente komt juist tot uiting door met alle anderen te eten van dat ene brood, dat Christus verbeeldt: één door Eén.

(Het moment van eten en drinken is vitaal voor Paulus, wanneer hij in dit verband de Korintiërs vermaant niet ook te eten van offervlees dat voor demonen bestemd is. De daad van eten en drinken staat voor gemeenschap.)

Als iemand alleen maar kijkt naar anderen die eten en drinken, hoort hij er zelf niet bij.

Geen eenheid met Christus en geen eenheid met die anderen die eten van één brood en drinken uit één beker.

Maar dan stapelen de vragen zich op.

Hebben wij geen dubbele praktijk ten aanzien van de sacramenten?

Creëren wij niet zelf de twijfel bij onze kinderen?

Horen ze er nu bij of niet?

Ja, kijk naar de doop!

Maar kijkend naar het avondmaal?

Ze horen er bij, onze kinderen die nog geen belijdenis hebben gedaan.

De genade gaat vooraf.

Maar kunnen wij dat voor onze kinderen wel vorm geven bij onze viering voor belijdende leden alleen?

Ds. Robert Roth is predikant van de Gereformeerde Kerk te Oegstgeest.

Het woord geeft leven

Wat heeft het Woord wat ik niet heb?

Is dat een rare vraag?

Toch is het antwoord van groot belang.

In het Woord is leven.

B. Luiten ■

Jezus kan de dingen raak zeggen. Vooral als Hij beelden gebruikt. Die worden dan heel bekend. Misschien wel zo bekend, dat we de diepte van de betekenis niet altijd meer voelen.

In het Woord is leven

Het Woord dat Hij spreekt is als een zaad. Het wordt gestrooid in de aarde. In grond die zonder dat zaad dood is en dood blijft. Zij zal uit zichzelf nooit iets voortbrengen.

Zo is de verhouding tussen het Woord van God en mij.

Jezus heeft het ronduit zo gezegd: *tenzij* je heel goed en intens naar Mij luistert, heb je geen leven in jezelf. Luister zo dat je Mij als het ware eet en drinkt. Want Ik ben je leven (Joh. 6:22-59).

Dat kwam hard aan. Mensen liepen daarom boos weg, zelfs ook sommigen die zich zijn discipelen hadden genoemd. Ze wilden van Jezus wel leren, ze wilden wel religieus zijn, ze wilden ook wel van alles voor Hem doen. Maar dit ging te ver. Moesten ze werkelijk erkennen dat ze anders in zichzelf *dood* waren? Dat ze alleen konden leven als Hij het leven hun gaf? Nee, dat is te gek, dat is te veel gevraagd. Maar niet alleen toen liepen de mensen weg. Dat gebeurt nog. En voor je het weet doe je het zelf ook. Bijbellezen sla je gemakkelijk over. 's Morgens is het te vroeg, 's middags te druk en 's avonds te laat. Ik spreek soms mensen die in geen dagen Gods Woord hebben gezien. Ze bidden wel, maar luisteren niet. Daardoor worden ze rusteloos en blijven onverzadigd.

Het leven is Jezus

Het Woord is een zaad, want daarin is ons leven. Hoezo? Omdat het Woord vol is van Jezus, alles gaat over Hem. Door te spreken en te laten spreken, geeft Hij zich. Ieder woord in de Bijbel is vol van Hem.

Zoals een jongen vol overtuiging tegen zijn meisje kan zeggen: 'ik houd van je!'. Dat is meer dan een uitspraak, want in elk woord dat hij zegt geeft hij zichzelf.

Zo geeft Jezus zich terwijl Hij spreekt tot ons hart. Zijn leven wil Hij met ons delen, al sprekende verklaart hij zijn liefde en opent Hij ons hart. Zijn Woord is vol van zijn eigen Geest, die in ons wil wonen. Het zaad wil wortel schieten in ons hart, daar komt het tot leven. Als je dat bedenkt kun je het lezen en luisteren niet overslaan. Het is de enige manier om Jezus te ontvangen en zijn leven te delen. Petrus noemt dit het 'zaad van wedergeboorte' (1Ptr. 1:23). Als het Woord bij je binnenkomt, komt Jezus binnen. Zijn liefde trekt door je heen en verandert je denken en verlangen. Hoe belangrijk is het dan om de tijd te nemen voor het Woord van God, om aandachtig te lezen en te overwegen. Als je dat overslaat, droog je uit. Het is je eten en drinken. Hoe belangrijk ook om antwoord te geven. Jezus in geloof te aanvaarden, God te danken, door de Geest je gedachten te laten leiden.

Bewaar het onbevangen luisteren!

Omdat dit zo wezenlijk voor ons is, zijn er juist op dit punt veel verleidingen. We kennen ze uit de gelijkenis van de zaaier (Mat. 13). Er is heel wat zaad dat ongebruikt wordt weggepikt door de vogels. Ander zaad komt tussen de stenen, het krijgt geen diepgang, het luisteren duurt maar kort. Ergens verderop wordt het overwoerd door distels en dorens, die groeien veel sneller, harten zitten al gauw vol met wat een mens zelf verzinnen kan of waar hij zich zorgen over maakt. Er is altijd wel een reden om 'even vlug' wat te lezen, of helemaal niet. Of zonder enige diepgang of bezinning door te hollen.

Dan doen we net of we het leven toch wel in onszelf hebben. Het komt wel goed, ook zonder het te ontvangen.

Ook kerkelijk kan het zo gaan. We vangen het Woord op in belijdenissen. Zo bewaren wij de christelijke leer, die in de Schrift wordt onderwezen. Daar is niets op tegen, integendeel, het is bitter nodig temidden van allerlei dwaling en vrijzinnigheid. Als we maar niet denken dat conserveren en veilig stellen hetzelfde is als

luisteren. Dan zouden we ons schromelijk vergissen. De belijdenissen zijn het eigendom van de kerk, ze zijn al eeuwen oud, *terwijl we toch het leven dat God geeft nooit op voorraad hebben*. Dat is iedere dag en elke zondag opnieuw een kwestie van luisteren, intens opvangen wat God zegt, en daarop antwoord geven: 'amen, Heer, U bent mijn leven!'

Het meisje dat haar vriend hoort zeggen: 'ik houd van je', reageert niet met 'dat klopt met je vorige uitspraak'. Dat zal feitelijk wel zo zijn, zakelijk hoort ze dan precies hetzelfde. Maar als ze zo reageren zou, ontgaat haar wat ze op dat moment opnieuw ontvangt, namelijk de liefde van haar vriend. Daar gaat het om!

Daarom kunnen we in de kerk niet leunen op onze belijdenissen, in het vertrouwen dat ze de waarheid bevatten, zonder dat we actief blijven luisteren naar het Woord dat ons het ware leven geeft. Het kan ook niet zo zijn dat het meeste van onze energie wordt opgeslokt door allerlei discussies over wat we tot nu toe hebben opgebouwd en vormgegeven. Hoeveel waarde daarin ook mag liggen, dit wordt gemakkelijk tot de dorens en distels die het onbevangen luisteren overwoekeren en die het enthousiasme uit de eredienssten weghalen. Evenmin is de preek bedoeld om alles weer precies zo te zeggen als we hebben afgesproken, zo wil ze ook niet beluisterd worden. Hoor vanuit elke tekst dat Jezus naar je toekomt die je zijn liefde verklaart en zijn leven met je wil delen om je mee te nemen naar de Vader. *Ook al wist je dat al, zo vaak je het hoort wordt het je geschonken*.

Dan gaat het vervolgens om je antwoord in gelovig besef, je amen voor God!

Dorens en distels

Wee degene die alles al weet. Die tijdens het luisteren zijn verbazing kwijt is en in feite alleen nog maar controleert of alles wel juist is. Wee ook diegene die weigert zich in te spannen om het Woord te begrijpen en te ontvangen, die alleen open staat voor wat meteen 'aanspreekt'.

Dorens en distels woekeren overal, op allerlei manier. Ze schieten op zodra we gaan dicteren wat we willen horen, en op wat voor manier.

Uiteraard zijn inhoud en vormgeving van belang en geen enkele voorganger heeft daarop het monopolie. Maar het kan ook zo zijn dat we zo vol zijn van onszelf, van onze eisen en onze situaties, dat we in feite geen ruimte meer overhouden om de Heer te ontvangen zoals Hij zich geeft.

Voeg daarbij de soms zo weinig wezenlijke discussies die we voeren en de spanningen die daardoor kunnen ontstaan. En de kritische blikken en opmerkingen bij alles wat 'anders' zou zijn. Al met al wordt daardoor heel wat aandacht afgeleid en in feite gevangen gehouden. Ten koste van het enige wat nodig is. Anderzijds: hoe moeizaam kunnen preken zijn die over van alles en nog wat gaan, maar onvol-

doende eten en drinken bevatten voor mensen die zichzelf niet in leven kunnen houden.

Correct verlopen kerkdiensten kunnen afmattend en teleurstellend zijn als we niet naar huis gaan met de ervaring dat we onze God hebben ontmoet en zijn Zoon hebben ontvangen en in Hem het enige echte leven.

Wij zijn vrij goed in het conserveren van vormen en patronen. Zolang ze dienstbaar zijn is het prima. Maar als ze de levende omgang in Gods verbond gaan overwoekeren, zijn het net zo goed dorens en distels waarvoor we moeten oppassen.

De akker is groot

Het Woord is een zaad. En de akker is de wereld (Mat. 13:38). Het zaaien is geen binnenkerkelijk gebeuren en dat mag het ook niet worden. Dorens en distels groeien ook daar waar anderen niet meer kunnen horen naar het Woord omdat wij geheimtaal spreken, alleen te verstaan door ingewijden. En waar wij een kerkelijke cultuur in stand houden die in hoge mate ondoorzichtig is, zelfs voor de eigen leden. We hebben geen idee wat we elkaar en anderen daarmee aandoen en hoe wij onszelf mogelijk beroven van de krachtige doorwerking van het Woord van God, waardoor we een meer slagvaardige en gastvrije kerk zouden kunnen zijn.

Er is in de kerk zoveel taal die niet van vandaag is, die onze eigen kinderen niet begrijpen. Hele preken gaan over hun hoofden heen, waar ze niet of nauwelijks bij kunnen. *Daar gaat dan hun eten en drinken*. Kritiek is soms moeilijk omdat er geen onwaarheden werden verkondigd. Toch blijft de kardinale vraag liggen: was het mogelijk om te luisteren naar het Woord van God, *voor ieder in zijn eigen taal*? Voor de gasten, de vreemdelingen, voor de nieuwe generatie, voor de mens in de wereld van nu? Het zaad komt overal terecht. Ook op plaatsen waar wij het niet vermoeden. Tussen de hoeren en de junks, in de straten van de grote stad. Wonderlijk is dat. Dat kunnen wij niet in kaart brengen. Als we er maar wel voor open staan, als kerk en als persoon. Want Jezus brengt ze naar ons toe.

Het Woord is als een zaad. *Je doorgrondt niet dat het zo vol leven is*. Je overziet ook niet waar het blijft. Je krijgt het niet onder controle, en dat moet je ook niet willen. *Het is groter en sterker dan wij*. Luisteren, daar gaat het om. En verkondigen, doorgeven, zodat anderen ook luisteren kunnen.

Maak hiervoor tijd en ruimte, voor jezelf en voor anderen. Durf op te ruimen wat hierbij hindert, persoonlijk en samen. Want dit is het leven.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Ethiek en spiritualiteit

Toespraak tot de Generale synode

Op vrijdag 26 oktober ontving de Generale Synode in een speciale zitting twee docenten in Kampen. Eén van hen was dr. Ad (A.L.Th.) de Bruijne, tot nu toe werkzaam als universitair docent en door de synode benoemd tot hoogleraar. Bij die gelegenheid hield De Bruijne de hierna volgende toespraak.

Redactie

A.L.Th. de Bruijne ■

Persoonlijke inleiding

Preses, geachte afgevaardigden, broeders en zusters, In ieder geval om één reden is het goed dat u mij benoemde tot hoogleraar ethiek en spiritualiteit. Nu kan ik eindelijk iets goedmaken. Twaalf jaar geleden sprak ik de synode van Berkel en Rodenrijs toe. Ik was benoemd als universitair docent en moest Professor Douma opvolgen. Het was onverwachts. In de ethiek was ik niet bijzonder thuis. En wij voelden ons als een vis in het water van een Rotterdamse pastorie. Met veel innerlijke strijd heb ik die benoeming aangenomen. En dat merkte je in mijn toespraak. Naar Kampen gaan voelde als je terugtrekken uit de frontlinies en voortaan gaan dienen bij de bevoorradingsstroepen. Bovendien keek ik op tegen mijn leermeester Douma: had ik nog wel iets te doen? Was er wel ethiek na Douma? Ik relativeerde mijzelf als ethicus in spe en ging ver in zelfspot. Zo ver dat sommige afgevaardigden weliswaar in lachen uitbarstten maar zich tegelijk afvroegen of ze wel de goede benoeming hadden gedaan.

Vandaag is het anders. Nog steeds vind ik Douma van bijzonder formaat. Zelfs vaker dan in mijn eerste jaren besef ik dat ik langs andere wegen per saldo dichtbij hem uitkom. Maar intussen ben ik er wel achter gekomen dat er voor, rond en na Douma veel meer ethiek bestaat. En ik ben eigenwijs genoeg geworden om daar gretig in mee te doen.

Nog steeds besef ik hoe weinig ik van de ethiek weet. Hoe meer je dit landschap verkent, des te verder wijkt de horizon. Toch scharrel ik er dagelijks rond, en vond ik zelfs een paadje dat me bij een promotie bracht.

Nog steeds trekt het front van het gemeentewerk in de stad. Maar ook bevoorradingsstroepen blijken aan een front te staan, en in dezelfde strijd. Bovendien heeft God mij bevestigd in mijn roeping. Vooral in dat licht beleef ik uw benoeming. Inhoudelijk verandert er niet veel. Het werk blijft gelijk. Zelfs de schrik die je voelt als iemand je ineens met 'professor' aanspreekt, kende ik al. Sommige ouderlingen kondigen bij de mededelingen van de ker-

kenraad steevast elke Kamper docent als professor aan. Gelukkig kunnen zij je daarbij tegelijk op subtile wijze nederig houden. Onlangs werd ik als professor aangekondigd door een ouderling die er kennelijk goed over nagedacht had hoe hij het verschil in reliëf tussen mijn voorletters te lijf moest gaan. "Vanmorgen gaat voor professor A.L.Th. de Bruijne."

Veel blijft dus zoals het was. Maar uw benoeming ontvang ik wel als een bevestiging van Gods roeping. Graag spreek ik nu anders dan destijds in Berkel openlijk uit dat ik er blij mee ben en deze van harte en zonder een spoor van terughoudendheid aanvaard. Ik hoop mij met alle energie die God me geeft aan deze taak te wijden.

In het vervolg van mijn verhaal vertel ik eerst hoe ik met mijn vakken bezig ben. Daarna zoek ik de verbinding met mijn voorganger, professor Douma en zeg ik iets over mijn eigen plaats in het midden van de kerken.

Ethiek vandaag

Hoe staat het er vandaag voor met de ethiek?

Wereldwijd zit het vak in de lift. Het leven werd steeds ingewikkelder. Ontwikkelingen gaan sneller dan de bezinning. Daardoor groeit de behoefte aan oriëntatie en zingeving. Ethiek lijkt deze te beloven, en dat geldt ook voor spiritualiteit. Bedrijven trekken ethici aan. Opleidingen maken van ethiek een speerpunt. Door de wereld trekt een onafgebroken stroom van ethische publicaties over elk deel terrein van het leven. Met name in de Angelsaksische wereld blaast de theologische ethiek hierbij een gewaardeerd partijtje mee.

In Nederland ligt dit anders. Ethiek is ook hier booming, al schreef onze minister van onderwijs toen hij nog columnist was, dat hij ethici een 'vrij overbodige diersoort' vond. Maar theologen tellen hier niet meer zo. Al jaren draai ik mee in de landelijke werkgroep 'theologische ethiek', een onderafdeling van de onderzoeksschool ethiek. De theologen timmeren regelmatig zelf aan de weg, maar tegelijk proef je dat anderen de wijsgerige

ethiek beschouwen als de echte ethiek. Het aantal leerstoelen in de theologische ethiek neemt af, en dat niet alleen door fusies zoals de totstandkoming van de Protestantse Theologische Universiteit. Theologische ethiek zit in de verdrukking. In de column van Plasterk waarop ik zojuist zinspeelde, laat hij weten dat de tijd van de 'zwart-rok' die ons als ethicus 'de Bijbel duidde' achter ons ligt. Enerzijds spreekt daaruit waardering voor de theologische ethiek. Als je voor je keus tussen goed en kwaad bij de Bijbel te rade gaat, is ethiek kennelijk minder overbodig. Maar anderzijds illustreert die opmerking dat de tijd van Bijbel en theologische ethiek volgens velen voorbij is. In het licht hiervan bent u als synode tegen de stroom opgeroeid door de vacante leerstoel ethiek in Kampen weer te laten bezetten. Wie Bijbel en theologie een warm hart toedraagt, kan het alleen maar toejuichen. De levensdimensie van goed en kwaad, die het hele leven doordringt en die vandaag zo breed aandacht trekt, komt alleen maar goed in beeld als wij intensief luisteren naar de Bijbel en als de theologische verwerking van de Bijbel voluit en op niveau in het gesprek betrokken raakt. Iets vergelijkbaars geldt voor het terrein van de spiritualiteit. Een horde demonen kraakt vandaag het lege huis van westerse mensenharten. In die context komt het erop aan dat christenen zich laten vervullen door de Geest van God. Om zelf met God te leven en om onze zoekende omgeving te kunnen voorgaan, is de dienst van de theologie welkom.

Drie speerpunten

Deze context verklaart ook mijn accenten tot nu toe in de ethiek. Die komen ook voort uit persoonlijke interesse, maar die is toch gevormd door de seculariserende en nieuw religieuze context van vandaag. Ik hanteer bij de invulling van mijn vakken drie speerpunten:

Roeping in de samenleving

Een *eerste speerpunt* ligt bij de vragen rond de roeping van christenen in de samenleving. Vanuit mijn werk in Rotterdam draag ik een sterk besef bij mij dat het echt veel verschil maakt of je beseft dat je in een niet meer christelijke samenleving verkeert die ook niet zomaar weer christelijk zal worden, of dat je eigenlijk nog denkt en leeft vanuit een voorbij verleden.

Daardoor moet je opnieuw nadenken over de vraag of je als christenen politieke en maatschappelijke verantwoordelijkheden op je moet nemen, en zo ja met welk doel of ideaal, hoe en binnen welke grenzen. Daarover heb ik het meest gepubliceerd. Soms willen mensen dat ik meer doe aan allerlei concrete ethische thema's. Dat probeer ik ook wel. Toch blijkt juist deze achterliggende vraag bij de meeste thema's verschil te maken: van zondagsheiliging via samenwonen naar embryoselectie. Anderen verlangen dat ik meer intern-kerkelijke items aanpak, maar ik vind juist dat deze roeping van de kerk naar buiten toe vandaag zeker zo urgent is en allerlei interne discussies in het juiste perspectief kan trekken.

Bovendien kleurt die niet meer christelijke context ook de interne christelijke ethiek. Dat onze moraal onder druk staat, van geldbesteding tot homoseksuele relatievorming, en van echtscheiding tot carrièreplanning, heeft volgens mij te maken met het wegvallen van christelijk gekleurde maatschappelijke vanzelfsprekendheden. Daarop hebben

we onbewust geleund. Daardoor kon de kerk zich te weinig profileren als een eigen samenleving onderweg naar het koninkrijk waarin we met vallen en opstaan een begin leren maken met de stijl van dat koninkrijk.

Geestelijke inbedding

Daarmee ben ik bij het *tweede speerpunt* bij de invulling van mijn vakken: de geestelijke inbedding van de christelijke ethiek. De druk op de christelijke levensstijl in een niet meer christelijke samenleving valt niet zomaar te keren. Veel christenen vatten ethiek op als het destilleren van bijbelse gedragsregels, die je vervolgens aan elkaar voorhoudt. Als je daar goed over doordenkt, zul je de juiste beslissingen nemen. Maar de praktijk leert anders. De meeste ethische keuzen komen helemaal niet voort uit zulke regels waar je met je verstand ja tegen zegt en vervolgens je wil in schikt. Je levensgeschiedenis, je opvoeding, de gemeenschap waarin je gevormd wordt, tradities en vooral de gesteldheid van je hart: die sturen je levensstijl.

Vandaar mijn sympathie voor, zeg maar, gemeente-ethiek. Een christelijke levensstijl lukt in een niet meer christelijke omgeving alleen als we in de kerk een herkenbare samenleving vormen waarin je elkaar meeneemt op de weg achter de Here Jezus aan. Vandaar ook mijn concentratie op wat er leeft in het mensenhart. Alleen als God dat hart veroverd en Jezus er woont en de Geest daar diepe invloeden uitoefent, ontstaat er een christelijke levensstijl. Alleen dan kun je ook pas vruchtbaar *denken* over levensstijl. Daarom mijn reserve om als kerken zaken als echtscheiding, samenwonen en homoseksualiteit als het ware van buiten naar binnen te behandelen en op te lossen. Alleen in de bedding van een geestelijke vernieuwing in de hele kerk zal het mogelijk zijn rond zulke thema's weer overtuiging en toewijding te hervinden en boven moralistische controledwang en gemakzuchtige vrijblijvendheid uit te komen.

Natuurlijk is de beoefening van de omgang met God in de eerste plaats om zichzelf waardevol. Maar tegelijk is de verbinding tussen ethiek en spiritualiteit vandaag urgent, ter wille van de ethiek maar ook ter wille van de spiritualiteit. De beoefening van de vroomheid bedoelt niet mijn eigen geestelijke welbevinden, maar mijn herschepping naar het beeld van Christus. Overigens bedoelden ook onze voorouders in de tijd sinds de Reformatie met het begrip 'vroomheid' of 'pietas' tegelijk de beoefening van de omgang met God en de levensstijl.

Hermeneutische vragen

Een *derde speerpunt* voor mijn ethische werk ligt bij de hermeneutische vragen rond de Bijbel. Ook die staan niet los van onze veranderde context. Achteraf bezien lezen we de Bijbel nogal eens vanuit een min of meer vanzelfsprekende christelijke context. Maar in de context van een niet meer christelijke samenleving, wankelen ook vanzelfsprekendheden rond de uitleg en de toepassing van de Bijbel. In de pastorale praktijk van de jaren '90 stuitte ik op de onmacht van veel christenen om overtuigende richtinggevend ethische conclusies uit de Bijbel te trekken. 'Het kan zo, maar bij een andere uitleg ook anders.'

'Moet je Bijbelse normen niet zien als bepaald door de andere cultuur van toen?'

Een vergaande relativisering rukt op, niet alleen onder jon-

geren, haast nog meer onder 40-ers en 50-ers. Anderen proberen dit tijt te keren met simplistisch bijbelberoep en werken daarmee onbedoeld het relativisme in de hand. Voor deze vragen weglopen, is struisvogelpolitiek. Niet theologen in de kerken stellen ze al lang en vinden hun eigen antwoorden. Al mijn avonturen op het terrein van de ethische hermeneutiek komen voort uit een poging de vragen serieus te nemen, maar dan niet om nog eens duit in het relativistische zakje te doen. Juist om met nieuwe overtuiging in het licht van de Bijbel te leven en te denken. Dit terrein heeft iets van glad ijs, en ik zal niet ontkennen dat ik wel eens flink ben uitgleden. Maar iedereen die schaatst weet het: juist wie durft en oefent, bewaart zijn evenwicht...

Op de schouders van Douma

Deze drie speerpunten leer ik steeds meer zien in verbinding met mijn voorganger en leermeester professor Jochem Douma. Al in Douma's werk steekt nuchterheid als het gaat over het karakter van de huidige samenleving en de christelijke roeping daarbinnen. Douma was één van de eersten die in vrijgemaakte kring de spiritualiteit weer onder de aandacht bracht, in artikelen in *De Reformatie* en in een pleidooi voor het klassieke vak 'ascetiek'. Douma brak ook al een lans voor gemeente-ethiek en is daar in zijn boek *Christelijke levensstijl* eigenlijk ook mee bezig. En vanaf 1990 zette hij nieuwe stappen rond het schriftberoep in de ethiek. Vooral zijn aandacht voor het werk van de Heilige Geest daarbij beschouw ik nu als één van de vertrekpunten voor mijn latere bezinning. Ik probeer echt niet overdreven aardig te zijn als ik zeg dat ik mijn eigen benoeming tot hoogleraar voor professor Douma haast net zo mooi vond als voor mezelf. Het was spijtig dat er in 1997 geen rechtstreekse opvolger stond en dat ik vervolgens ook niet zo opschoot met mijn promotie. Het is mooi dat die lijn nu toch gecontinueerd werd. Ik mag de leerstoel bezetten waaraan Douma allure gaf. Twaalf jaar geleden stond ik nog wat geïntimideerd in de schaduw van mijn voorganger. Nu weet ik me juist gestimuleerd om diepe intenties van zijn werk op de leerstoel voort te zetten.

Plaats in de kerken

Tenslotte mijn plaats in de kerken. Anders dan in Berkel hield ik nu rekening met een benoeming. Toch was ik daarvan niet zeker. U had ook bezwaren tegen mij te behandelen. Zou ik voldoende vertrouwen hebben? In het licht daarvan bemoedigt uw benoeming mij. Ondanks alles spreken de kerken hun vertrouwen in mij uit. Toch wil ik dat niet misbruiken als zelfrechtvaardiging. Ik heb juist onderschat dat vertrouwen rond een functie in Kampen niet vanzelf spreekt. Als dominee kun je werken op basis van persoonlijk verkeer met vrij-

wel iedereen. Dan ontstaan hechte relaties, die ook wel wat kunnen lijden. Met 130.000 kerkleden is die route voor een docent in Kampen uitgesloten. Wat dat betekent wanneer je graag uitdagingen oppakt, liefst geen geijkte paden gaat en onbepaald dingen probeert, heb ik mijzelf te laat gerealiseerd.

Bovendien moet alle kritiek een mens tot zelfbeproeving brengen voor Gods aangezicht. Wie zal zichzelf doorgronden? Ook de beste intenties en ambities houden de structuur van het woord van de vader uit Marcus 9: *ik geloof, kom mijn ongeloof te hulp*.

"Ik denk dat ik dit moest schrijven. Maar wilde ik misschien ook scoren, origineel zijn, flirten met het eigentijdse of weer wegduiken in het vertrouwde?"

"Ik wil mij geven voor u en uw kerk. Of bedoelde ik ook mezelf?"

"Ik vind het een echt probleem. Of creëer ik rookwolken rond de eenvoudige gehoorzaamheid?"

Als theologen ben je bezig met de kennis van God. Maar niemand kan God kennen als hij zichzelf niet kent. Dat is een klassieke ervaring uit de christelijke spiritualiteit. Augustinus zegt het, Bernard van Clairvaux herontdekt het, Luther leeft het voor, Calvijns institutie groeit uit deze inzet, latere gereformeerden en puriteinen analyseren dit geheim. Je kunt jezelf niet kennen als je God niet kent. Je kunt God niet kennen als je jezelf niet kent.

In heel de theologie maar zeker ook op deze leerstoel komt dat op je af. Niet meer zozeer mijn onervarenheid of weerstand, zoals 12 jaar geleden in Berkel. Maar dat zeker deze vakken niet buiten jezelf kunnen omgaan. Wie ethiek en spiritualiteit wil *geven*, moet spiritualiteit en ethiek ook *leven*. Ik kan alleen maar schuilen bij Christus. Alleen als Hij mij steeds weer opzoekt en doorwoont, kan ik God en mijzelf kennen en zo kerk en samenleving dienen.

Prof. dr. Ad de Bruijne is hoogleraar Ethiek aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Zwolle-West - beroep aangenomen:
G.J. Slotman te Dalfsen

Bericht op verzoek

Bent u niet (meer) in staat om zelf de kerkdienst te bezoeken? Zie voor het beluisteren van een preek:
www.verzameldepreek.nl

Opvoeden aan de hand van Gordon?

Het werk van Thomas Gordon (1918-2002) heeft enorme invloed gehad op het opvoedingsklimaat in de laatste decennia. Met een aantal heldere principes en goed uitgewerkte technieken heeft Gordon veel ouders de helpende hand geboden. De neerslag van zijn denkbeelden is te vinden in 9 boeken, die in 28 talen werden vertaald.

R. Lieflijn ■

Inleiding

Sinds 1979 hebben 49.000 mensen de opleiding *Effectief omgaan met kinderen* gevolgd - alleen al in Nederland. Wereldwijd gaat het om meer dan een miljoen mensen in 43 landen. Over effectief gesproken... Indirect is de invloed nog veel groter geweest, want in andere boeken en cursussen krijgt het gedachtegoed van Gordon stevast een plaats.

Ook in christelijke kring hebben de principes en technieken van Gordon brede ingang gevonden. De vraag is of deze grote invloed ook gewenste invloed is. Hoe waardevol zijn de ideeën van Gordon voor de christelijke opvoeding? Sluiten beide elkaar uit, sluiten ze elkaar in, sluiten ze op elkaar aan?

Om een inhoudelijke karakteristiek te geven, noem ik de 9 principes van de Gordon-methode en daarna 3 technieken, die daaruit zijn ontstaan.

Principes

1. Mensen hebben behoeften en die willen ze bevredigen; kinderen zijn ook mensen.
2. Kinderen zijn niet stout; ze doen of zeggen iets om aan hun behoeften te voldoen.
3. Ouders kunnen niet al het gedrag van hun kinderen aanvaardbaar vinden; zij zijn echter niet verantwoordelijk voor dat gedrag.
4. Ouders zijn soms inconsequent ten opzichte van hun kinderen, omdat zij mensen zijn met veranderende gevoelens en gedachten.
5. Ouders hoeven niet altijd één lijn te trekken.
6. Als ouders onaanvaardbaar gedrag van hun kind willen veranderen, kunnen ze dit het beste doen door duidelijk aan te geven door welk gedrag zij gehinderd worden en welke last zij ondervinden.
7. Het is vaak effectiever om de omgeving van een kind te veranderen dan te proberen het gedrag van het kind te veranderen.

8. Wanneer conflicten in overleg worden opgelost, winnen beide partijen en krijgt men een diepere relatie met elkaar.
9. Als ouders een kind willen helpen zelf zijn probleem op te lossen, kunnen ze dit het beste doen door acceptatie te tonen en actief te luisteren.

Technieken

In het verlengde van deze principes staan de 3 beroemd geworden technieken van Gordon:

1. Actief luisteren: de opvoeder is er op gespitst om goed te begrijpen wat een kind bedoelt (ook als het kind zich misschien wat ongelukkig of indirect uitdrukt).
2. Ik-boodschappen: de opvoeder legt problemen niet verwijtend bij een kind neer, maar geeft aan welk probleem hij of zij zelf ervaart.
3. Geen-verlies methode: door goed te luisteren naar elkaars belangen zullen kind en opvoeder samen zoeken naar een oplossing, die voor beiden aanvaardbaar is.

Herkomst

Gordon had alle aanleiding om de bezem door de opvoedingspraktijken te halen. In zijn boeken geeft hij talloze voorbeelden van machtsmisbruik door opvoeders met een beroep op 'gezag'. Tot zijn verbazing wisten ouders zelf tijdens cursussen nauwelijks aan te geven wat dat gezag eigenlijk zou inhouden. Het leek in de praktijk niet meer te zijn dan een 'hulp-constructie' om de ouderlijke wil aan kinderen op te leggen.

Macht ziet Gordon als 'geweldig vernietigend voor menselijke relaties'. Hij beschouwt het opvoeden met een beroep op gezag als een kwalijk overblijfsel van ouderwets machtsdenken, waaronder 'het sprookje van de erfzonde'. Dat laatste zorgt er voor dat kinderen 'als miniatuurdivels' stelselmatig vanuit negatieve verwachtingen worden

behandeld. Zijn doel is dat er binnen de opvoeding geen macht gebruikt wordt. Geen gezag en geen autoriteit meer. Macht leidt zijns inziens altijd tot machtsmisbruik. Al met al zag Gordon - als pragmatist - voldoende reden om gezag zonder meer buiten spel te plaatsen.

Sterke kanten

Concreet en effectief

Gordon doet concrete handreikingen aan ouders. Geen vage noties, maar uitvoerbare technieken. Zijn methode werkt in de praktijk en dat is voor 'zoekende' ouders een weldaad. Ze kunnen er mee aan de slag en het geeft hun zelfvertrouwen.

Zelfdiscipline

Opvoeding moet bijdragen aan het leren dragen van verantwoordelijkheid. De nadruk van Gordon op het bijbrengen van zelfdiscipline en het stimuleren van zelfstandigheid verdient in dat opzicht veel waardering.

Respect

De machtspositie van ouders wordt kritisch tegen het licht gehouden. De vele neveneffecten van machtsvertoon worden helder aangegeven en in dat verband wordt er op gehamerd, dat opvoeding begint met respect voor het kind.

Macht

Is macht werkelijk in zichzelf verkeerd? Overal waar verschil tussen mensen is, functioneert macht. Van misbruik is pas sprake, wanneer iemand macht gebruikt alsof hij er geen verantwoording voor hoeft af te leggen.

Is het waar dat ouders zichzelf macht aanmatigen? De hulpeloosheid van een kind brengt toch vanzelf met zich mee, dat de ouders macht over hem hebben? Dat kun je al zien zonder dat je erkent, dat het ouderlijk gezag door God gegeven is. Had Gordon niet beter handreikingen kunnen ontwikkelen voor het dienstbaar uitoefenen van macht?

Bijbel buiten beeld

Vanuit christelijk oogpunt zijn Gordons principes zeker niet neutraal. Ze botsen op meer dan één punt met de bijbelse boodschap.

Gordon verwerpt de erfzonde. Dat een kind moet leren vechten tegen zonde komt niet bij hem in beeld. Hij gelooft in het goede van elk kind (waarschijnlijk iets minder in het goede van zijn ouders). Hij zal iedere opvoedingswijsheid uit het Spreukenboek van de hand wijzen. Hij vergeet dat actief luisteren naar kinderen voorafgegaan moet worden door actief luisteren naar de Here.

Geen doelstelling

Gordon wil niet weten van een algemene doelstelling voor de opvoeding. Hij erkent niet dat ouders (plaatsvervangende) verantwoordelijkheid dragen voor een kind. Alle levensbeschouwelijke facetten van opvoeding worden daarmee verdacht verklaard.

Het zou ook naïef zijn te denken, dat de uitkomst van onderhandelen in alle gevallen de juiste koers oplevert. De enige norm, die dan gehanteerd wordt, is de tevreden-

heid van de betrokkenen - die trouwens meestal maar kort duurt.

Als opvoeders geen visie hebben op de lange termijn, zullen steeds meer problemen ad hoc opgelost worden. Pedagogische onzekerheid kun je dan camoufleren door te zeggen, dat je deze beslissing 'in goed overleg' en 'gehoord de wederzijdse argumenten' hebt genomen. Maar als je een opvoedingsvisie hebt, weet je helder te zeggen wat er moet gebeuren, zonder daarmee je macht te misbruiken.

Verbale vaardigheid

De Gordon-methode vergt van ouders en kinderen behoorlijk wat verbale behendigheid. Je moet goed kunnen argumenteren en formuleren. Ook sociaal wordt er heel wat gevraagd aan inlevingsvermogen, aan dingen vanuit-de-ander kunnen bezien.

Mag van ouders verwacht worden, dat ze hun mening altijd goed afgestemd formuleren? En kun je van kinderen verwachten, dat ze altijd hun eigen belang en dat van de opvoeder tegen elkaar kunnen afwegen?

Bovendien: de werkelijkheid is vaak weerbarstig en getekend door de zonde. Zowel ouders als kinderen kunnen worstelen met tekortkomingen. Er zijn kinderen, die van jongs af aan overal tegenin gaan. Er zijn kinderen, die zich altijd willen laten gelden. En er zijn ouders, die overbeschermend zijn en blijven. Er zijn ouders, die onbereikbare idealen aan hun kinderen opleggen.

Balans

Gordon heeft een aantal krachtige technieken ontwikkeld. Maar een doel voor de opvoeding wil hij niet stellen. Voor een christen is dat onaanvaardbaar. Eigenlijk voor iedereen: je kunt het nauwelijks opvoeden noemen. Het is niet veel meer dan zorgvuldig met elkaar communiceren. Onderhandelen is niet verkeerd. Maar je kunt opvoeding er niet toe versmallen.

Als christen weet je, dat je kinderen zondig zijn. Daarmee moet je rekening houden in je pedagogische benadering. Tegelijk weet je, dat je zelf ook zondaar bent. Dat behoedt je voor meedogenloosheid.

Ouders moeten gezag uitoefenen

Dat is niet: onbeperkt de baas spelen. Je moet je soms laten gelden. Niet vanwege het machtsgevoel, maar omdat je werkt aan een opvoedingsdoel. De Bijbel laat ook zien, dat ouders gezaghebbende opvoeders moeten zijn (Spreuken, Hebreeën).

Vanuit de Bijbel gezien wordt opvoeding gekenmerkt door macht, wijsheid en liefde. Daarom kun je gerust de volle breedte van pedagogische stijlen gebruiken: mild, vriendelijk, stimulerend, veeleisend, boos, corrigerend. Dat hoeft niet ten koste te gaan van het respect voor de kinderen. Als opvoeder kun je het kind volop helpen om aan de gestelde eisen te voldoen. Het zijn tenslotte niet de eisen, die jij verzonnen hebt - maar die je hebt geleerd door actief naar de Here te luisteren.

Drs. Rutger Liefjijn is directeur van SBO 'De Trimaran' te Kampen.

Zwolse zaken (16)

Indrukken van een synodelid

Het is nog heel vroeg als ik op sta. Vandaag is het de (voorlopig) laatste vergaderdag van de synode. Deze keer ben ik niet al op donderdag richting Zwolle vertrokken. Nu moet ik op vrijdag nog uit Berkel en Rodenrijs komen.

W. Tiekstra ■

Laatste synodedag

Nadat ik afscheid van mijn echtgenote heb genomen, nu maar voor één dag, vertrek ik in het donker. Na Hoevelaken komt de zon op. Een prachtig gekleurde hemel ontvang ik als een verrassing. Ruimschoots op tijd kom ik in Zwolle aan. Alleen koster Bram van der Mark is nog maar aanwezig. In de kerkzaal wacht mij nog een verrassing. Op de tafels staan geen bordjes met de namen van de particuliere synodes. Er staan vlaggetjes van de provincies. Groningen, Friesland en Drenthe leveren mij geen probleem op. Maar wat is de vlag van Zuid-Holland? Met hulp van de koster blijkt het een rode leeuw op een gele achtergrond te zijn. In officiële termen zal het wel anders heten. Met 'keel' en zo. Als ik me installeer komen gaandeweg ook de andere afgevaardigden binnen. Je kunt merken dat ze er vandaag zin in hebben. Ja, het eind nadert.

Wanneer de preses de vergadering opent, zingen we eerst ter ere van onze secretaresse Lydia, die jarig is. Daarna volgt de dagopening. In zijn openingswoord grijpt ds. De Snoo terug op de vraag die hij ook aan het begin stelde. De vraag naar wijsheid. Uit 1 Korintiërs 1 leren we dat de Heer Jezus Christus de wijsheid in eigen persoon is. Wil je in wijsheid leiding geven aan de kerken dan moet je goed naar Hem kijken. Hij is Gods wijsheid voor kerk en wereld. Hij is het door God uitgedachte plan tot redding van zijn schepping. Voor Hem zijn wij de achter ons liggende maanden bezig geweest. En wat die dag ook door anderen gebeurt, de preses wijst op de eensgezindheid waarin wij, ook al verschilden we soms van inzicht en opvatting, ons werk mochten doen. Het is een geschenk van Gods Geest.

Het moderamen attendeert op niet geheel juiste berichtgeving over een besluit van de vorige week. Ook ik zie mij geroepen nu iets recht te zetten. Wat ik de vorige week schreef wekt de indruk dat de synode sommige besluiten heeft teruggedraaid. Dat is echter niet het geval. De besluiten bleven staan, maar voor enkele daarin vervatte opdrachten kon geen

budget ter beschikking worden gesteld. Bezien moet worden of op andere manier de benodigde financiering is rond te krijgen.

Laatste keer kerkmuziek

De morgenvergadering wordt voor een groot deel in beslag genomen door de bespreking van voorstellen op het gebied van de kerkmuziek. We hebben al heel wat besluiten op dat terrein genomen. Ons resten nog de voorstellen met betrekking tot het evangelicale lied, voornamelijk uit de bundel *Opwekking* en het project *Psalmen voor Nu*.

Deputaten hebben hun eerder ingediende voorstellen nog eens bekeken in het licht van de in de eerste ronde gemaakte opmerkingen. Daaruit zijn twee nieuwe voorstellen gerold. Maar daarbij is het niet gebleven. Tal van synodeleden hebben amendementen en tegenvoorstellen geformuleerd. Op verzoek van het moderamen is geprobeerd die zoveel mogelijk te bundelen. Maar er blijven nog genoeg over. Vooral met betrekking tot *Opwekking*.

Je kunt zeggen dat de voorstellen uiteenlopen van zonder toetsing en goedkeuring van de synode vrijgeven tot alleen na toetsing en goedkeuring vrijgeven. Wel zijn alle voorstellen van randvoorwaarden voorzien. Daarin wordt duidelijk dat het zingen van Opwekkingsliederen eerder uitzondering dan regel moet zijn. Ook nu wordt benadrukt dat de psalmen onze eerste bron voor kerkmuziek zijn. Omdat het een tweede ronde is kunnen de synodeleden alleen kort een eigen voorstel toelichten of aangeven waarom zij voor of tegen een ingediend voorstel zijn.

In een uitgebreide stemronde wordt een tegenvoorstel met grote meerderheid aanvaard. In dat voorstel wordt aangegeven dat de bundel *Opwekking* niet als bron van selectie van kerkliederen kan fungeren op de manier zoals dat tot nu toe ging. Deputaten krijgen wel opdracht een selectie daaruit te maken en die te beoordelen op schriftuurlijkheid. Daarbij moet er met

name aandacht zijn en gewaakt worden voor liederen “waarbij de mens en zijn vroomheid in het middelpunt staat, waarin een onbijbelse overwinningstheologie aan het woord komt of remonstrantse invloeden zichtbaar worden”.

Het zingen van die geselecteerde liederen in erediensten komt voor verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerkenraad. Maar die krijgt van de synode wel een voorlopige handreiking aangereikt. In onze erediensten maken we vooral gebruik van de Psalmen en de Gezangen uit ons *Gereformeerde Kerkboek*. De Opwekkingsliederen kunnen in bijzondere diensten en op geschikte momenten in de eredienst worden gebruikt.

Deputaten wordt opgedragen een definitieve handreiking te ontwerpen. Dit alles zal door de volgende synode (Harderwijk 2011) moeten worden geëvalueerd. Je kunt aan alles merken dat de synode de deur voor liederen uit *Opwekking* niet wagenwijd open wil zetten. Er kleven gevaren aan. Aan de andere kant zijn wij met elkaar nuchter genoeg om te constateren dat er al liederen uit die bundel in ons kerkboek staan. Ook weten we dat die met name door de lammers van de kudde erg gewaardeerd worden. Daarna de Psalmen voor Nu. Het deputatenvoorstel om te onderzoeken of en hoe die psalmen binnen de erediensten een plaats kunnen krijgen, wordt na een korte bespreking samengevoegd met een tegenvoorstel om het gebruik daarvan aan de verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerkenraad over te laten. Dat nieuwe voorstel wordt ook met ruime meerderheid aanvaard. Wel zal ook met betrekking tot deze psalmen een handreiking aan de kerken worden aangeboden. Daarin komt onder meer te staan, dat deze psalmen niet per se door de gemeente gezongen behoeven te worden. Ze kunnen ook ten gehore worden gebracht. Bijvoorbeeld door een koor. Maar ik kan me ook voorstellen dat de CD gedraaid wordt. Vandaar dat in de tekst van het besluit gesproken wordt van: “het zingen van en luisteren naar de Psalmen voor Nu in bijzondere diensten en/of op bijzondere momenten in de liturgie”.

Laatste besluiten

De middagvergadering is een opeenstapeling van besluiten en benoemingen. Zo zal er in de komende tijd onderzoek worden gedaan naar het financiële draagvlak van de kerken. Daarbij zal ook gekeken moeten worden naar het gedrag van de kerkleden. De Generale Synode zal niet in 2010 worden bijeengeroepen, zoals de Deputaten Kerkelijke Eenheid hadden verzocht. De volgende synode wordt bijeengeroepen in 2011. Zoals eerder besloten zal de kerk te Harderwijk samenroepende kerk zijn. Zwolle-Zuid wordt als secunduskerk benoemd. Zij heeft zich met haar nu opgedane ervaring daarvoor beschikbaar gesteld. Ook zal er een eenvoudig supplement bij het *Gereformeerde Kerkboek* worden uitgegeven. Daarin zullen

alleen de nieuwe formulieren staan afgedrukt. Dit moet de kerken en de kerkleden helpen de voorgestelde formulieren te beproeven. Wij stellen nog wat acta en besluitenreeksen vast. Tenslotte machtigen wij het moderamen voor een beperkt aantal zaken en taken.

Daarna komt de evaluatie van de organisatie en het werk van de synode aan de orde. Deze is schriftelijk voorbereid en wordt door scriba Jonkman ingeleid. Feitelijk kijken we nu in een spiegel. Hoe hebben we het met elkaar gedaan? Op onderdelen wordt kritiek geuit. Bijvoorbeeld op de geluidsinstallatie. Terwijl het voor een goede besluitvoering toch echt nodig is dat afgevaardigden en deputaten elkaar kunnen verstaan. Voor het grootste deel zijn wij aardig tevreden. Met name is er dankbaarheid voor de goede sfeer waarin we als broeders hebben kunnen vergaderen. Ook is er waardering voor de koster, de gemeente te Zwolle-Zuid, de ‘meisjes van het secretariaat’ en de notulist. Een belangrijke opmerking betreft het tijdsbeslag dat de synode op de afgevaardigden legt. Er is zoveel te doen dat er nauwelijks ruimte overblijft voor iets anders. Bij één van de leden is er een gevleugeld woord opgekomen: “Na de synode...”

Laatste zitting

De avondzitting heeft een bijzonder karakter. Tal van genodigden, waaronder gastgezinnen, deputaten en docenten uit Kampen, zijn daarbij aanwezig. Ook de echtgenotes van de synodeleden zijn uitgenodigd. Tijdens de etenspauze heb ik mijn geliefde echtgenote van het station gehaald. Toch jammer dat die echtgenotes niet mochten of konden mee-eten...

Op ontroerende en ook humorvolle wijze wordt de synode van Zwolle-Zuid voorlopig gesloten. Als data voor het vervolg worden 12 december 2008 en/of 30 januari 2009 genoemd. Zoals bekend moeten we nog eens terugkomen voor de kwestie Kampen-Noord en voor de reorganisatie van de generaal synodale organisatie. Terugkijkend op ons werk in de afgelopen maanden zeg ik het tal van aanwezigen na: het was een goede synode als het gaat om de onderlinge sfeer en omgang. Of het een goede synode was als het gaat om de genomen besluiten laten we graag ter beoordeling van de kerken. In hun opdracht en voor hen hebben wij ons werk gedaan. Wij danken God voor alles wat Hij ons in synodeverband heeft gegeven. Het samen zingen, samen bijbellezen, naar elkaars meditaties luisteren, samen bidden en samen eten, werkte onder Gods zegen heel samenbindend. Ik hoor het regelmatig zeggen: “Ik zal je missen...”

Voorlopig ‘gaet mijn Ampt (als synodeverslaggever) uyt’ (DKO art. XXXV).

Met hartelijke groet, uw Wiebe Tiekstra

Ds. Wiebe Tiekstra is predikant van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs.

Liedboek 427

lied van de week

‘Beveel gerust uw wegen’

Het lied ‘Beveel gerust uw wegen’ is voor velen een oude bekende. Niet dat men in die gevallen alle 12 coupletten uit het hoofd kent, maar het eerste en het achtste kunnen velen blindelings citeren of zingen. Voor zondag 2 november is ‘Beveel gerust uw wegen’ lied van de week:

A. de Heer ■

*Beveel gerust uw wegen, al wat u 't harte deert,
der trouwe hoed' en zegen van Hem, die 't al regeert.
Die wolken, lucht en winden, wijst spoor en loop en baan,
zal ook wel wegen vinden waarlangs uw voet kan gaan.*

*Laat Hem besturen, waken, 't is wijsheid wat Hij doet!
Zo zal Hij alles maken, dat ge u verwondren moet,
als Hij, die alle macht heeft, met wonderbaar beleid
geheel het werk volbracht heeft, waarom gij thans nog schreit.*

‘Beveel gerust uw wegen’ is een 19de-eeuwse Nederlandse vertaling van het 17de-eeuwse Duitse ‘Befiehl du deine Wege’. De dichter is Paul Gerhardt (1607-1676). Gerhardt, predikant en dichter, schreef ca. 130 liederen die werden uitgegeven door Johann Crüger - in de bundel *Praxis pietatis melica*, 1647 en later - en Johann Ebeling. Gerhardt is een van de belangrijkste Duitse kerklieddichters en algemeen wordt gewezen op de relatie tussen zijn werk en de maatschappij-ontwrichtende gevolgen van de Dertigjarige Oorlog. Ook Gerhardts eigen levensgang wordt in dit verband genoemd - o.a. drie jong overleden kinderen en een pestende collega. Duidelijk is in ieder geval dat er in Gerhardts werk veel ruimte is voor Godsvertrouwen in moeilijke omstandigheden.

Vervolgbundel

‘Befiehl du deine Wege’ kreeg in Nederland bekendheid in de vertaling van Bernard ter Haar (hoewel vooral de Nederlandse lutheraanen het lied daarvoor ook al zongen). Bernard ter Haar (1806-1866) was predikant en vervolgens hoogleraar (Utrecht), gespecialiseerd in kerkgeschiedenis. Hij publiceerde zijn vertaling in *Geschiedenis der Christelijke kerk* uit 1859, een bundel waarbij hij als redacteur was betrokken. Bernard ter Haar speelde een belangrijke rol bij de totstandkoming van de *Vervolgbundel op de Evangelische Gezangen* die in 1866 verscheen. In die bundel werd ‘Beveel gerust uw wegen’ ook opgenomen, om precies te zijn in het *Aanhangsel* met ‘eenige vertaalde klassieke liederen’. In dat *Aanhangsel*, dat uit 11 liederen bestaat, zijn vier liederen van Gerhardt te vinden; behalve ‘Beveel gerust uw wegen’ ook ‘Hoe zal ik U ontvangen’ (*Bij de nadering van het Kerstfeest*), ‘O hoofd, bedekt met wonden’ (*Op het kruis des Heeren*) en ‘Bron der hoogste zaligheden’ (*Op het Pinksterfeest*). De

titel bij ‘Beveel gerust uw wegen’ is *Beveel den Heere uwe wegen*.

Psalm 37

Dit opschrift is een bijna letterlijk citaat uit Psalm 37. In vers 5 van die psalm staat: (Statenvertaling): *Wentel uwen weg op den HEERE en vertrouw op Hem, Hij zal het maken*. In de bijbelvertaling van Luther luidt deze tekst: *Befiehl dem HERRN deine Wege und hoffe auf ihn; ihr wird's wohl machen*. Deze tekst was het uitgangspunt voor Paul Gerhardt bij het maken van het lied. Hij schrijft de tekstverwijzing erbij, maar verwerkte de tekst ook letterlijk. Niet alleen in de eerste regel - ‘Befiehl du deine Wege’ - maar ook door elk van zijn twaalf strofen te laten beginnen met het volgende woord van het bijbelvers. Zo begint strofe 1 met ‘Befiehl’, strofe 2 met ‘Dem Herren’ en 3 met ‘Dein’ et cetera. De eerste woorden van elk couplet vormen op deze manier samen de zin ‘Befiehl/DemHerren/Dein/Wege/Und/Hoff/Auf/Ihn/Er/Wird's/Wohl/Mach En’. In het Duitse *Evangelisches Gesangbuch* staan deze woorden cursief gedrukt.

In Nederland zijn in de loop van de tijd een aantal coupletten buiten het gezichtsveld geraakt. Bernard ter Haar schreef zijn vertaling zo letterlijk mogelijk, 12 strofen dus. In de *Vervolgbundel* en de *Hervormde Bundel* 1938 zijn er 11 te vinden en in het *Liedboek* 8, terwijl in nog weer andere bundels selecties van 6 (Luthers) of 9 (Ned. Protestantenvond) te vinden zijn. Dit selecteren is wel te begrijpen. 12 coupletten is heel wat, en bovendien wil Gerhardt allerlei nuances verwoorden en bij voorkeur vanuit meer dan één invalshoek. De 8 coupletten die in het *Liedboek* te vinden zijn, geven een eerlijk beeld van Gerhardts lied. Ze corresponderen met Gerhardts coupletten 1-4, 8-10 en 12.

Johannes Gijsbertus

In Duitsland is 'Befiehl du deine Wege' gecombineerd met een melodie van Bartholomäus Gesius (1560-1613). Maar sinds in de *Vervolgbundel* 'Beveel gerust uw wegen' een plaats kreeg, werd het lied in Nederland bekend met de melodie van Johannes Gijsbertus Bastiaans (1812-1875). Bastiaans, organist en componist, schreef voor de *Vervolgbundel* een aantal 'nieuwe zangwijzen'. Verschillende van de melodieën worden nog altijd gezongen: 'De Heer is mijn herder' (LvK 14), 'Daar is uit 's werelds duist're wolken' (26) en 'Ontwaakt, gij die slaapt' (462) behoren tot de meest bekende, samen met 'Beveel gerust uw wegen' (die overigens gelijk is aan 'Van U zijn alle dingen'). De Bastiaans-melodie bestaat uit tweemaal vier regels, overeenkomstig de tekststructuur. Bastiaans toont zich hier een uitstekend melodist, zijn wijze heeft een prachtige stuwing die bereikt wordt door een doordachte afwisseling van sprongen en tonen die elkaar stapsgewijs opvolgend, gecombineerd met een duidelijk

harmonisch verloop. Het lied, geschreven in een vierkwartsmaat, vraagt om een rustig tempo, uitgaande van de kwartnoot.

Gebruik

De coupletten die meestal gezongen worden zijn de huidige coupletten 1 en 5. Het zijn coupletten waaruit vooral vertrouwen en overgave spreekt. Maar je doet het lied geen recht als je alleen dit aspect in het lied herkent. Het gaat niet alleen over vertrouwen, maar ook over angst en duisternis; zie bijvoorbeeld de coupletten 6 en 7. Het lied is ook een gebed; zie de coupletten 3, 4 en 8. Juist die combinatie van vertrouwen, angst en duisternis en gebed is kenmerkend voor dit lied. Een goed gebruik honoreert al deze elementen en hun onderlinge samenhang.

Anje de Heer is musicus en publicist liturgie en kerkmuziek. Zij verzorgt voor de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.

INVENTARIS

vertrouwd verzekerd

De premie is laag en de dekking is hoog. Wat wil je nog meer?

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Peetbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 075 - 5221700